

It is necessary to consider new possibilities, in particular the use of foreign experience, for more effective promotion of tolerant attitudes of students of the pedagogical educational institutions among other nations and cultures.

Key words: *tolerance, future teachers of history, historical disciplines, educational technologies, cooperative learning, seminar-discussion, multidimensional analysis of historical sources, historical empathy.*

УДК 37.017.7:373.19

М. П. Басюк

Національний технічний університет України «КПІ»

ВПЛИВ ПЕРЕДУМОВ НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ ДУАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ НІМЕЧЧИНИ

У статті висвітлено особливості виникнення вищих навчальних закладів прикладних наук у системі вищої освіти Німеччини. Проаналізовано головні історичні події, що вплинули на становище сучасної дуальної системи XXI століття. Визначено поняття дуальної системи, її прояв у сучасній системі зв'язку теорії і практики. Досліджено особливості наукової діяльності ВНЗ прикладних наук та права випускників цього типу ВНЗ на наукову діяльність у майбутньому. Проаналізовано кількість сучасних ВНЗ прикладних наук та їх вплив на економіку Німеччини в цілому, та основні перспективи запозичення досвіду Німеччини для реформування вищої освіти в Україні зокрема.

Ключові слова: *дуальна система, ВНЗ прикладних наук, практична і теоретична орієнтація, закон про вищу освіту, бакалавр, магістр, професійне навчання, Болонський процес, науковий ступінь*

Постановка проблеми. Актуальність статті полягає у виявленні шляхів формування дуальної системи вищої освіти Німеччини, аналізі сучасного стану, що можуть слугувати в майбутньому опорою для реформування вищої освіти в Україні, оскільки наразі система вищої освіти України знаходиться в пошуках нових шляхів та засобів формування й розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців. Основну увагу звернено до ВНЗ прикладних наук – Fachhochschulen (FH), що є унікальними в системі вищої освіти Німеччини і становлять особливий інтерес для української освіти, оскільки дозволяють рівноцінно поєднувати здобуття теоретичних знань із формуванням практичних навичок. У системі вищої освіти в Україні ці навчальні заклади можна порівнювати з вищими професійними училищами, але неможливо порівняти рівень знань та навичок, що отримують студенти в Україні та Німеччині.

Аналіз актуальних досліджень. Дуальна система вищої освіти Німеччини, реалізація у ВНЗ прикладних наук взаємодії теорії з практикою є предметом дослідження багатьох не лише зарубіжних, але й українських

учених. Проблематикою професійної освіти в Німеччині займалися такі вчені, як Н. Абашкіна, І. Акімова, С. Романов, Д. Торопов, Г. Федотова, К. Хюфнер, О. Яковенко та ін.

Мета статті полягає у висвітленні сучасного стану дуальної системи вищої освіти Німеччини.

Виклад основного матеріалу. Вищі навчальні заклади прикладних наук, що по праву вважаються одними з дійсно успішних типів навчальних закладів в історії формування системи вищої освіти, на сьогоднішній день розвиваються на рівні з іншими ВНЗ, які надають не лише теоретичні основи знань, але й забезпечують практично-професійну орієнтацію студентів. Ці два поняття «теоретичний підхід» та «практичний підхід» використовуються для диференціації системи вищої освіти, зокрема практичний підхід є основною ознакою вищих навчальних закладів прикладних наук, теоретичний підхід, у свою чергу, охоплює весь процес здобуття освіти в університеті.

В історії формування вищих навчальних закладів прикладних наук учені виділяють три основні етапи [11, 16], а саме:

- перший, найголовніший етап до 1969 року;
- другий етап розбудови та розширення даного типу ВНЗ до 1999 р.;
- третій, або сучасний етап розвитку ВНЗ прикладних наук, починаючи з 2000 р., що ознаменувався підписанням Болонської декларації.

Поняття дуальності розглядається як дихотомія практичної і теоретичної орієнтації академічного навчання. Виникнення цього нового виду вищого навчального закладу, а саме вищої школи прикладних наук, припадає на кінець 60-х рр. ХХ ст. Саме тоді в педагогічній науці виникає термін «дуальна система» на позначення нової форми організації професійного навчання [4, 55]. Крім того, це поняття та його реалізація стали дуже актуальним і до нині залишаються в багатьох німецькомовних країнах, наприклад, Австрії та Швейцарії. На перший план виносився зв'язок практики з теорією. Спочатку ці навчальні заклади виступали прототипами технікумів та вищих професійно-технічних училищ, тобто відносилися до середньої освіти другого ступеню – професійної освіти. Поштовхом до їхнього виникнення вважають проблему європейського визнання німецьких інженерів, яку вчені також поєднують із покращенням формальних умов вступу до ВНЗ, і правовим статусом інституту, де фахівець міг навчатися. У 1970-х роках Наукова Рада ФРН критикувала, що існуючі на той період методи досліджень, які проводились у різних професійних сферах, частіше саме в технічних, не мали ніякої практичної цінності для студентів технікумів і професійно-технічних училищ [11, 17]. Наукова Рада наголошувала саме на поєднанні недостатніх практичних навичок із теоретичним знанням.

Другий етап характеризувався прийняттям законів стосовно ВНЗ прикладних наук та їх створення на території окремих федеративних земель. Всі ці зусилля паралельно призводили до більшої єдності та інтеграції системи вищої освіти Німеччини. Спільними завданнями федеративного уряду та земель, що були визначені через докорінні зміни законів від 12 травня 1969 р., стали такі:

- право участі в розбудові системи вищої освіти;
- федеративний уряд та землі можуть співпрацювати в межах угод у галузі планування освіти та просування об'єктів і проектів наукових досліджень;
- федеративний уряд отримав часткову компетенцію за загальними принципами вищої освіти та конкуруючу законодавчу компетенцію для регулювання виплат та стипендій студентам.

Лише закон про Вищу освіту (HRG) федеративного уряду 1976 р. підняв ВНЗ прикладних наук на однаковий правовий «третинний рівень» [9, 6] з університетами. Згідно з цим законом, зазначеним інституціям вищої освіти надавалася свобода наукових досліджень і навчання, а також гарантувалось академічне самоврядування. Федеративним землям надавалося два роки для того, щоб адаптувати своє законодавство про вищу освіту до національного закону про вищу освіту (HRG).

Протягом 1970-х років для диплому випускників використовувалися старі державні позначення у формі вченого ступеню. Наприклад, Інж. (ступінь), або інженер-економіст (ступінь). Випускники ВНЗ прикладних наук завдяки реалізації закону про вищу освіту (HRG) з 1976 по 1980 р. отримували диплом із зазначенням спеціальності (наприклад, диплом інженера або диплом економіста тощо). Видача дипломів щодо присвоєння ступенів, які були дійсними на всій території Федеративної Республіки Німеччини, реалізувалася в окремих федеративних землях із додаванням аббревіатури FH (наприклад, диплом інженера (FH)).

Після приєднання Німецької Демократичної Республіки до ФРН на території нових федеральних земель поради Наукової Ради були прийняті до уваги та з 1992 р. всі інженерні училища, технікуми та багато інших шкіл вищої освіти почали перетворюватися на ВНЗ прикладних наук. У 1990-ті роки засновано майже третину нині існуючих ВНЗ цього типу, що виникали як на території нових федеративних земель, так і на території старих федеративних земель.

З 1999 р. розпочинається Болонський процес, з яким саме пов'язують третій етап змін та формування ВНЗ прикладних наук. Відповідно пункту 19 Закону про вищу освіту в Німеччині [10, 8], вводиться дворівнева система

вищої освіти: бакалавр і магістр. Дипломи випускників ВНЗ прикладного напрямку та університетів повністю прирівнюються, тому використання аббревіатури FH в додатку до диплому більше не було доцільним, хоча використовується до сих пір. Також прирівнюються права випускників щодо подальшого навчання: бакалавр – магістр – аспірант.

Водночас, відповідно до показників Наукової Ради, з 2000 р. виникає більше 150 ВНЗ прикладних наук, з яких приблизно третина знаходиться в недержавній, тобто приватній власності. У кінці 2002 р. кількість випускників ВНЗ прикладних наук склала 523 тис., що відповідало 26 % випускників усіх ВНЗ Німеччини. Кількість студентів у німецьких ВНЗ прикладних наук дуже варіюється: від кількох сотень до більше 15 тис. студентів. Відповідно до даних ради ректорів ВНЗ [9, 1] – станом на 2013 р. всього в Німеччині існує 215 ВНЗ прикладних наук, кількість студентів складає більше 800 тис., а випускників – 38 тис. Наразі ВНЗ прикладних наук займають друге місце серед усіх ВНЗ Німеччини, що свідчить про високий інтерес та довіру молоді до зазначеного типу ВНЗ.

Для того, щоб вступити до ВНЗ прикладних наук, абітурієнт повинен мати один із таких документів: атестат зрілості після закінчення школи, атестат про завершення середнього навчального закладу, що пов'язаний із майбутньою професією, або атестат професійної зрілості. З 2009 р. з'явилася додаткова умова вступу, а саме «іспит на професійну придатність». Крім того, залежності від спеціальності, часто вимагають свідоцтво про проходження відповідної практики.

Навчання у ВНЗ прикладних наук триває 8 семестрів. Як виняток, допускається навчання тривалістю і в 6, і 7 семестрів. Після закінчення навчання випускнику надається відповідний диплом із зазначенням спеціальності та на якому також є позначка FH, тобто Fachhochschule. Науковий ступінь може бути присвоєний за наявністю диплому про вищу освіту, і позначка FH є обов'язковою в цьому випадку.

Слід зазначити, що в залежності від федеративної землі, тривалість практики може варіюватися. Навчання і практика на підприємстві можуть проходити одночасно, тобто 1–2 дні на тиждень – навчання у ВНЗ та 3–4 дні – виробниче навчання. Водночас можливий варіант поетапного навчання, що включає місяць навчання у ВНЗ – місяць навчання на виробництві [8, 79].

З 1998 р. у системі вищої освіти Німеччини вводиться ступенева освіта: бакалавр і магістр. Для забезпечення якості освіти ці ступені були акредитовані в усіх ВНЗ незалежними акредитаційними агентствами. Вимоги для акредитації однакові для всіх видів ВНЗ незалежно від

спеціальності, тривалості навчання тощо. Термін навчання бакалаврів складає від 6 до 8 семестрів, а магістра – від 4 до 6. Навчання в магістратурі є, переважно, послідовним переходом після бакалаврату. Тому в основному навчання у ВНЗ в Німеччині складає 10 семестрів, що відповідає сьогоднішнім стандартам вищої освіти в Україні, оскільки в нашій країні також відбувається Болонський процес.

Варто зауважити, що характерною особливістю ВНЗ прикладних наук є те, що вони не мають право на присвоєння своїм випускникам ступеня кандидата або доктора наук [8, 79]. Але випускники-магістри можуть у майбутньому захищати кандидатську, відповідно, потім і докторську, дисертацію в університетах, або в інших ВНЗ, що мають на це право. Утім, формально диплом магістра ВНЗ прикладних наук і диплом випускника університету не відрізняються. Сьогодні деякі ВНЗ прикладних наук виступають за те, щоб отримати право на присвоєння ступенів кандидата та доктора наук, або співпрацюють з іншими ВНЗ, університетами, які мають на це право. Хоча у ВНЗ прикладних наук немає права на присвоєння наукових ступенів, деякі з них спеціалізуються на проведенні наукових досліджень. Науково-дослідні проекти фінансуються державою, або окремими підприємствами, що відіграє значну роль для німецької промисловості та економіки.

Серед спеціальностей, що пропонуються ВНЗ прикладних наук можна назвати машинобудування, комп'ютерні науки, бізнес та управління, мистецтво та дизайн, соціальне забезпечення, охорона здоров'я та інші професійні сфери, що підкріплено і регламентовано законодавством Німеччини [11, 43].

Висновки. Проаналізувавши всі аспекти формування ВНЗ прикладних наук, можна зробити висновок, що основною причиною виникнення цього типу ВНЗ стала недостатня кількість фахівців, що мали відповідну професійну придатність та які могли зробити економіку Німеччини в 1960-х роках конкурентоспроможною. Схоже явище зараз ми можемо спостерігати в Україні, коли навички та знання випускників професійних училищ не відповідають нормам. Тому досвід Німеччини є гарним прикладом для наслідування в реформуванні освіти в Україні. Завдяки дуальній системі навчання роботодавці ще з років навчання готують професійних фахівців, що дозволяє їм у майбутньому піднімати економіку країни в цілому. Особливо корисним запозичення досвіду Німеччини може бути не лише для студентів, але й для підприємств. Тож перспективним напрямом подальшого дослідження вбачаємо розроблення рекомендацій щодо впровадження елементів досвіду Німеччини у ВНЗ України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашкіна Н. В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині : монографія / Н. В. Абашкіна. – К. : Вища школа, 1998. – 207 с.
2. Амеліна С. М. Особливості дуальної системи вищої професійної освіти у навчальних закладах Німеччини / С. М. Амеліна // Зб. наук. праць «Проблеми трудової і професійної підготовки». – 2010. – Вип. 15 – С. 107–112.
3. Липкіна И. Н. Система образования взрослых в Германии : учеб.-метод. пособие / И. Н. Липкіна, В. П. Тарантей. – Гродно : ГрГУ, 2001. – 104 с.
4. Романов С. П. Дуальная система инженерно-педагогического образования / С. П. Романов // Образование и наука. – 2007. – № 5. – С. 54–63.
5. Торопов Д. А. Обеспечение качества профессионального образования в Германии : дис. ... д-ра пед. наук / Д. А. Торопов ; РАО Ин-т педагогики и психологии профессионального образования. – 2005. – 301 с.
6. Федотова Г. А. Профессиональное образование и подготовка по рабочим профессиям в ФРГ / Г. А. Федотова. – М. : Издат. центр АПО, 2001. – 71 с.
7. Хюфнер К. Управління та фінансування вищої освіти в Німеччині / К. Хюфнер // Вища школа. – 2005. – № 6. – С. 97–117.
8. Яковенко О. Практична підготовка у вищих навчальних закладах Німеччини : особливості дуальної системи / О. Яковенко // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – Вип. 1. – С. 76-81.
9. Hochschulen in Zahlen – Рада ректорів вищих навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.hrk.de/uploads/media/2013-04-30_Faltblatt_final_2013_fuer_Internet.pdf.
10. Hochschulrahmengesetz (HRG) – Закон про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/hrg/gesamt.pdf>.
11. Innovationen im Bildungswesen – Modellversuchsförderung // Materialien zur Bildungsplanung und zur Forschungsförderung, 23–24 Juni 2005 in Fulda / Fachhochschule Fulda. – Fulda, 2005. – 143 s.

РЕЗЮМЕ

М. П. Басюк. Влияние предпосылок на формирование современной дуальной системы высшего образования Германии.

Рассмотрены главные причины появления высших учебных заведений прикладных наук в системе высшего образования Германии. Прослежены главные исторические события, прежде всего Болонский процесс, которые повлияли на состояние современной дуальной системы XXI века. Определено понятие дуальной системы, ее проявление в современной системе связи теории и практики. Проанализированы главные аспекты поступления и особенности обучения в ВУЗе прикладных наук. Рассмотрено двухуровневое высшее образование: бакалавр и магистр, и его реализация в данном типе ВУЗа. Исследованы особенности научной деятельности ВУЗа прикладных наук и права выпускников данного типа ВУЗа и научной деятельности в будущем. Проанализировано количество современных ВУЗов прикладных наук и их влияние на экономику Германии в целом, и основные перспективы заимствования опыта Германии для реформирования высшего образования в Украине.

Ключевые слова: дуальная система, ВУЗ прикладных наук, практическая и теоретическая ориентация, закон о высшем образовании, бакалавр, магистр, профессиональное образование, Болонский процесс, научная степень.

SUMMARY

M. Basiuk. The influence of the preconditions on forming modern dual system of higher education in Germany.

The main reasons for appearing higher educational establishments of applied sciences in the system of higher education in Germany have been studied. The fundamental historical events, Bologna process in particular, have been investigated, how they influenced the state of modern dual system of the 21st century. Three main historical periods have been distinguished. The notion «dual system» has been defined and its realization in modern correlation system of theory and practice has been researched. The basic conditions of admission and studying at higher educational systems of applied sciences have been analyzed. The two-level system of higher education: Bachelor and Master has been considered and its realization in this particular kind of higher educational establishment. The peculiarities of scientific work have been researched and the rights of the graduates of this kind of higher educational establishment concerning future scientific work have been analyzed. The higher education legislation has been studied and fundamental articles that influence the modern system of higher education in Germany have been presented in this paper. The number of modern higher educational establishments of applied sciences and its impact of the economics of Germany on the whole has been considered. The main perspectives of borrowing Germany experience for reforming the higher educational system of Ukraine have been studied. The duration of studying and the ways of organizing practice concerning arranging and realization of dual studying have been considered in this article. The ways of organizing scientific work and the possibilities for the graduates to continue this work beyond this type of educational establishments in order to get PhD in the future have been studied. The main differences between Diplomas of higher educational establishments of applied sciences and universities have been observed. The professions and subjects taught at the higher educational establishments of applied sciences have been considered. The main aspects that can be adopted in the sphere of higher education in Ukraine have been analyzed.

Key words: dual system, higher educational establishments of applied sciences, practical and theoretical orientation, higher education legislation, Bachelor, Master, professional education, Bologna process, academic degree.